

ET UNDERLIGGENDE MØRKE

av
Beate Petersen

Når grunnleggeren av japansk bhutodans, Kazuo Ohno, opptrådte, beveget han seg ofte ut av mørket og inn i en sirkel av lys på scenen. I dette lyset forvandlet han seg til en drømmefigur. I *My Mother* drømte han seg eksempelvis inn i sin mor, og lot hennes hengivenhet gjenspeile seg i sine bevegelser. Andre ganger kunne han omforme seg til et barn, en sørgende, en blomst eller en stein. Hans kropp var fullstendig plastisk, reseptiv, åpen både for eksterne og interne stimuli. I det han gikk inn i de forskjellige figurene, *var* han dem virkelig. Forvandlingen var internalisert.

Nettopp forvandling og overskridelse er et gjennomgangstema i Eva Drangsholts videoer. I *Icarus - A Yearning To Fly*, ser man en tykkkladen mann som vil være, ikke en stein, en blomst, eller et barn, men...en fugl, kanskje. Naken hopper han rundt i en grønn eng med armene ut til siden, i et forsøk på å lette, på å ta av, på å fly.

Parallellen til myten om Ikaros er opplagt. Historien tør være kjent: Ikaros og hans far Daidalos var innesperret i kong Minos' labyrint på Kreta. For å unnsnippe fangenskapet laget Daidalos vinger, som han og hans sønn spente på seg, og fløy avgårde med over havet. I en tilstand av overmøt lot imidlertid Ikaros seg lokke av himmelens hvelving og styrte kursen for høyt. Dermed smeltet de brennende solstrålene voksen som holdt vingefjærene sammen, og han styrtet i vannet.

I Drangsholts mer prosaiske versjon har den hoppende mannen ingen vinger. Han er dessuten alt for tung til å kunne lette. At forsøket på å overvinne sitt jordiske fangenskap umulig kan lykkes, sier seg selv. Til slutt faller han da også om i gresset, pesende, utmattet, og det er ikke noe vakkert syn.

Så hvem er han, hva er han, der han tilstreber det umulige? En klovnaktig kreatur? En slags drømmer, som insisterer på friheten, selv om det er aldri så opp i dagen hvor tungt forankret han er i sin egen kropp? Eller er ønsket om å fly et uttrykk for et narsissistisk overmøt? Som er selvførelsket og ødeleggende? Eller kanskje snarere, menneskelig? Ifølge den engelske dikteren Wystan Hugh Auden er Narcissus ikke nødvendigvis den unge ynglingen som med et selvførelsket blikk betrakter vannspeilingen av seg selv; Narcissus er også den middelaldrende mannen som med stor, fet mage står foran speilet, og nyter sin egen kroppslighet. Narcissus forelsker seg ikke i sitt eget speilbilde fordi det er vakkert, men fordi det er *hans*. Og tross alt, hvorfor skulle ikke den skrøpelige og forfalne kroppen også bære i seg drømmen om å fly? Og om drømmen med all sannsynlighet ikke vil gå i oppfyllelse, skal man likevel ikke forsøke?

I *Exercise #3* og *Somewhere Else* er anslaget mørkere. I et formspråk som ligger tett opp til performancesjangeren oppretter Drangsholt her ubehagelige, innestengte, nesten klaustrofobiske rom. Når Ohno var på scenen, trådte hans ånd frem. Kroppen hans kunne avspeile en hvilken som helst tilstand, et hvilket som helst vesen eller objekt. Men den nakne mannen fanget inn av en lyssirkel i videoen *Exercise #3* opplever åpenbart ikke den samme åndelige kraften der han kaster seg mot en vegg, hvinende, hylende, desperat inntil det komiske. Av og til får han da også nok, og sier at han er sliten, at han klarer mindre og mindre av gangen. Slik det jo også er i livet; at man går inn og ut av smerten, inn og ut av desperasjonen.

I *Somewhere Else* åpenbares et tilsvarende ubehag. En person sitter på en slags skolepult i et tomt klasserom...eller er det et galleri? Hun skifter stadig stilling, og finner seg åpenbart ikke til rette. Ytterklærne tas av, og så på igjen øyeblikket etter. Eller hun kaster seg ned på gulvet for så å umiddelbart komme seg opp på beina, nesten som i en dans, om enn en hverdagslig en.

At skikkelsene i Drangsholts videoer ikke finner et gestisk språk de kan være komfortable med eller uttrykke seg gjennom, er tydelig. Rollene de har påtatt seg gir dem ingen utfoldelse. Det er stengsler de ikke klarer å forsere, strukturer de ikke klarer å manøvrere seg igjennom, ting de ikke klarer å riste av seg, virker det som. Man får en følelse av noe vrangt og forkjært. Og også, av en underliggende smerte.

Det ubehagelige i det nære

Der enkelte av Drangsholts arbeider er poetiske, såre, skjøre, og berører de sarteste og kanskje også mest skambelagte skiktene i mennesket, har andre et langt mer brutalt uttrykk, og tar opp problemstillinger knyttet til en sosial og/eller politisk kontekst.

Drangsholt går gjerne inn i de områdene der tilværelsen sprekker opp, og viser oss det dunkle, uforløste, uforsonede, det vi fortrenger eller ikke ønsker å vite noe om. Hun benytter dessuten enkelte ganger en velkjent - og ofte svært virkningsfull - teknikk, nemlig å forene det nære med det ubehagelige eller uhyggelige. Slik får hun oss til å trekke selve forestillingen om det hjemlige - alt det som beskytter oss, og gjør oss trygge, og får oss til å føle tilhørighet - i tvil.

I videoen *We Are All Bored*, en tre minutters sammenstilling av de mest bestialske klippene man kan tenke seg - henrettelser, overskjæring av struper, blodige likvideringer - er det mediekritiske perspektivet svært eksplisitt. Av kjedsomhet bruker vi volden som finner sted rundt om i verden som underholdning, synes hun å ville påpeke. Medienes fremstilling gjør oss numne, følelsesløse, desinteresserte. Virkeligheten taper virkelighet.

Temaet føles opp i videoen *All Shall Be Well*. På et forførerisk og dragende vis blandes bilder av bombenedslag, gateslagsmål, demonstrasjoner, brennende biler og barn som blir slått med kjepper med TV-show og smektende sanger fremført i en konsertsal, samt mennesker som på ulike vis forsikrer oss om at alt skal bli

bra. Slik avslører Drangsholt den allmenne unnfallenheten. Man lukker øynene for brutaliteten, overgrepene, maktmisbruket, man stenger lidelsen i verden ute, man insisterer på at alt er i orden. Og forestillingen om det nære fremstår plutselig i et ganske så grelt lys.

I *Young Lions* er den underliggende uhyggen av mer obskur art. En boligblokk ligger badet i rødt neonlys. I et vindu anes skyggene av bevegelser. Tidvis legger en melkehvit hinne seg over tablået. Eller man ser refleksene av fiolette og gule lys, dansende, abstrakte. Den enkle, litt rare sangen som ledsager bildene, og som er hentet fra beskrivelsen Varg Vikernes (Greven) har lagt ut på internett av drapet på Øystein Aarseth, kan minne om engelsk middelaldersang. Eller kanskje snarere, en godnattsang. Den blir fremført av Drangsholt, lavmælt og vart, og nesten helt inntil øret. Slik en mor synger for sitt barn for å få det til å sove, som for å forsikre det om at her skal ingenting vondt trenge inn. Det er så vakkert og tilforlatelig, det hele. Om det da altså ikke var for at teksten er mer brutal enn hva tilfellet pleier å være når det gjelder godnattsanger.

En barbarisk natur

Slik kan Drangsholts videoer påminne oss om hva den omstridte kunst- og litteraturhistorikeren Camille Paglia har påpekt: nemlig at våre ideer om idyll, balanse, rettferdighet og godhet kun er fantasier vi svøper vår medfødte angst inn i. Naturen er ond, vill, formløs og uforståelig, hevder Paglia. Den representerer sex og vold, den legger alt levende i sine biologiske lenker. Med andre ord er naturen for henne ikke et sted der man frivillig drar på søndagsutflukt.

Heller ikke finnes det noen vakre objekter i naturen, ifølge Paglia. Men det å estetisere naturens overflate hjelper oss, sier hun, til å overse det ekle, frastøtende og formløse som ligger like under, og venter på å fortære oss.

At det ikke er noe umiddelbart komfortabelt forhold mellom natur og menneske kan man også få inntrykk av i Drangsholts video *The Other Place*. Her ser man først en kvinne som barberer hodet sitt. Så, bilder av skjelvende spindelvev. Av grønne skudd på bevrende grener. Av havet, der skyene tidvis trekker opp, og himmelen formørkes. Så, tilbake til barberingen, av hodet, deretter magen, og så, brystene, brystvortene, og dette tilsynelatende evigvarende renseseritualet begynner etter hvert å bli uutholdelig vondt å se på. Huden er så ekstremt...blottlagt. Utsatt. Sår. Og så, denne enerverende duren fra barbermaskinen, som er kald og klinisk, og som skaper en følelse av overgrep.

Hvorfor utsette kroppen for dette maniske ritualet? Hvorfor bruke barbermaskin på allerede hårløs hud? For å understreke at kjønn er et flytende begrep? Eller motsatt, for å si at forvandling har sin pris? Og at kroppen generelt er et åsted for smertefulle erfaringer?

En ting synes uansett ganske åpenbart: skjønnhet koster. Det er slitsomt å hamle opp med kroppens bestemmelser. Og det man ønsker å fjerne, blir ikke borte, hvor iherdig man enn prøver, virker det som.

Og så, dette havet, som ikke reflekterer den romantiske forestillingen om stillhet og uendelighet, men snarere fremstår som noe mørkt og gåtefullt. Eller kanskje, som i den japanske symbolverdenen, som et uttrykk for kroppens aldring og undergang. Mennesket er forgjengelig. Og ønsket om transformasjon, eller å fødes på ny, er alt annet enn lett å oppfylle.

Kjønn er oppdrag

I *Persepsjonens fenomenologi* sier den franske filosofen Maurice Merleau-Ponty at kroppen er det stedet der mening blir til, og dermed også det stedet der den menneskelige eksistensen blir fullbyrdet. Kroppen står i et levende samspill med verden, og representerer en ureduserbar dimensjon. Bare teoretisk kan vi snakke om kropp og bevissthet som to adskilte størrelser, mener han, nettopp fordi det

er gjennom vår kroppslige eksistens vi handler, tenker, opplever, reflekterer og forholder oss til omgivelsene.

Men er mennesket i den grad i ett med kroppen, kan man spørre, med de intime, såre, vonde kroppsscenerne i Drangsholts video i mente. Går man restløst opp i kroppens repertoar? Er det ingen friksjon mellom kropp og forestilling, kropp og identitet? Ifølge professor i retorikk og komparativ litteratur, Judith Butler, er den vanlige tanken om at kjønn er en egenskap ved oss som ikke kan forandres, feil. Maskulinitet og femininitet er en sosial konstruksjon bygget på tanken om det binære forholdet mellom mann og kvinne, hevder hun. Vi står imidlertid fritt til å velge hvordan vi til enhver tid vil fremføre vårt kjønn; kjønn er først og fremst forestilling eller opptreden, ifølge Butler. Av den grunn mener hun våre forventninger til kjønnete uttrykk er diskriminerende. For når vi sier at noe er naturlig, er det først og fremst et forsøk på å manifestere vilkårlige roller. Med andre ord: Kjønn er oppdrag. Så lenge kvinner oppfører seg som kvinner og menn som menn, legger vi ikke merke til det. Men transvestitten opplever vi som skummel, hevder Butler, nettopp fordi vi forstår at kjønnsopptreden ikke er noe naturlig eller biologisk gitt, men basert på innlærte holdninger.

I den febrilske, nærmest rituelle barberingsscenen motbeviser imidlertid Drangsholt i stor grad at det biologiske kjønn kun er en konstruksjon. Skikkelsen foran speilet må virkelig anstrenge seg hardt for å kunne utforme sin kjønnsperformance. Samtidig henviser denne scenen til et allment anliggende. Den beskriver det som etter hvert er blitt en vanlig kjønnspraksis, og som betyr at vi alle, mer eller mindre, er i kamp med naturen.

En spindelsvevstynn hinne

I videoinstallasjonen *The Public and Private Life of Swans*, en installasjon bestående av fire videoprojeksjoner, følger Drangsholt opp denne tematikken. En kvinne

står foran et speil og barberer hodet sitt - og det er nakent, avskallet, nesten vennelig i all sin hudlighet. For kvinnen er håret vanligvis et av de sterkeste uttrykkene for femininitet. Samtidig fungerer det som et slags skjold. Men i denne hårløse issen er det ingen beskyttelse lenger. Og når hun strengt tatt burde være ferdig med å barbere seg, fortsetter hun, og det oppstår en følelse av ubehag, av noe uforløst og vrangt.

Svanen som plukker fjærene sine i en av de andre videoprojeksjonene utfører på sin side sin forskjønnelsesakt med den største naturlighet. Der barberingsscenen fremstår som manisk, nesten sykkelig, er svanens opptreden preget av selvsikkerhet og verdighet. Slik oppfyller svanen de forestillinger vi måtte ha om den; nemlig som selve ursymbolet på skjønnhet, jomfruelighet og feminin ynde. Mytologisk sett er dessuten svanen et symbol på forvandling: Guden Zevs antok skikkelsen av en svane for å forføre Leda. Og Cygnus, Poseidons sønn, lot seg omskape til en svane, for å unnslippe Akilles. I sin nye skikkelse oppnådde de sine mål. Leda lot seg forføre. Cygnus berget livet.

Men ikke alltid råder man over sin skjebne. I den tredje videoinstallasjonen ser man surfere som ligger og vaker i vannet, ventende på bølger som aldri kommer. Med andre ord: ventende på de øyeblikkene som kan synliggjøre deres ferdigheter, og som de kan bryne seg mot, men som ikke blir noe av. Så drømmen om det fantastiske, overskridende, er, som i *Icarus - A Yearning To Fly*, en drøm som nærmest er dømt til å gå i grus. I hvert fall dersom man gir seg i kast med naturen.

Deltakerne i Love Parade i Amsterdam i den siste videoen har derimot større kontroll over sin performance. Her glir den ene flåten etter den andre sakte forbi. På dekk ser man grupper av mennesker, promiskuøst dansende til musikken. På land, to menn og en kvinne, vakre, velbygde, oppslukt av rytmene. Men alt går i sakte film, musikken også, slik at opptoget får et anslag av fremmedhet og avstand.

Ifølge den russiske kulturforskeren Mikhail Bakhtin er den europeiske kulturhistorien preget av to hovedlinjer. På den ene siden finnes den offisielle kulturen basert på etablissementets religiøse, politiske og moralske verdier, og på den andre en folkelig forankret understrøm - en karnevalesk tradisjon der det vulgære og burleske får herske. Men der det tradisjonelle karnevalet Bakhtin snakket om representerte en forstyrrelse av hverdagen, en fest der dominante strukturer og hierarkier midlertidig ble snudd på hodet, er dette opptoget vel så mye et uttrykk for en kropps- og imagefiksert kultur, en kultur der kroppen er objektivisert. Om det er en subversiv praksis, er det en praksis som ikke bare underminerer autoritetene, men kanskje også subjektet. Slik kan man si at det ikke er det postmoderne dekonstruerte og poserende subjektet Drangsholt fremstiller, men et subjekt fanget og skviset i dualismen mellom ytre og indre, natur og kultur, det offentlige og private.

I sine arbeider veksler altså Drangsholt mellom eksplisitt samfunns- og mediekritikk, og mer poetisk og komplekst formulerte spørsmål knyttet til identitet og kjønn, og kanskje særlig, til overskridelse og forvandling. En ting synes imidlertid å gjennomløpe dem alle: nemlig en mørk, urovekkende undertone, en følelse av noe pinefullt, disharmonisk, luggende. Passasjen mellom det offentlige og private er alt annet enn friksjonsfri, får man en opplevelse av. Bak den spindelsvevstynne overflaten som holder ting på plass, finnes mørket, kaoset, smerten. Og når det kommer til stykket blir uansett lengselen etter å utfolde seg i verden oppslukt av et svart frådende hav.